

System soukromého a občanského práva, normy, prameny, výklad

Doc. JUDr. Kateřina Ronovská, Ph.D.

Přehled výkladu

1. Systém práva
2. Soukromé a veřejné právo
3. Systém soukromého práva
4. Dispozitivnost a kogentnost norem soukromého práva (dále jen „SP“)
5. Prameny SP
6. Interpretace a vyplňování mezer

System práva - opakování

- **System** se vyznačuje strukturovaností (opak nahodilosti)
- **System práva**
  - nahlížení na právo jako na celek a na jeho vnitřní strukturu
  - v ideálním pojetí o vnitřně organizovaný a souladný celek, který směřuje ke své uspořádanosti
  - Základním prvkem je **právní norma (pravidlo chování, stanovuje co „má být“ a je vynutitelné státní mocí**

Část I.

SOUKROMÉ A VEŘEJNÉ PRÁVO

Právo objektivní a subjektivní

- **Objektivní právo**

- Souhrn pravidel chování, jejichž zachovávání je vynutitelné státní mocí
  - tím se liší od morálky, náboženství a jiných systémů (např. nikoho nelze státní mocí nutit k účasti na bohoslužbě)
- je samotný právní řád, dělí se na právní odvětví, jednota právního řádu
- psané i nepsané prameny

- **Subjektivní právo**

- z objektivního práva pramenící **míra možného chování** (určité **oprávnění**)
- nikoliv každé ustanovení objektivního práva zakládá právo subjektivní právo (např. leg. def. věci § 489 OZ)

Příklad:

§ 2079 OZ (objektivní právo) stanoví, že při koupi se prodávající zavazuje, že kupujícímu odevzdá věc (předmět koupě) a umožní mu nabýt vlastnické právo k ní, a kupující se zavazuje, že věc převezme a zaplatí kupní cenu.

Prodávající tak má nárok **(subjektivní právo)** na zaplacení kupní ceny, které se může domoci i pomocí státního donucení.

Třídění objektivního práva

- **Hmotné a procesní právo**
  - HP upravuje vzájemná práva a povinnosti mezi osobami (jejich právní poměry)
  - PP reguluje procesní činnost související s HP
- **Soukromé a veřejné právo**
  - § 1/1 OZ: SP tvoří ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob
  - **význam**: akceptace dualismu právního řádu (SP – VP), nikoliv třídící kritérium; různá kritéria členění

Pojem Soukromého práva

- 1. věta **§ 1/1 OZ**
  - Nepřesná charakteristika SP
  - nesprávně pomíjí nepsané prameny, rovnost a autonomii vůle
- **Soukromé právo je**
  - část právního řádu,
  - jehož psaná i nepsaná pravidla upravují vzájemná práva a povinnosti osob
  - majících vůči sobě rovné postavení
  - a jsou nadány širokou autonomií vůle

Zájmová teorie (Ulpinianus)

- **Kritérium zájmu (neurčitý pojem, nejasná hranice)**
- VP
  - chrání veřejné zájmy (slouží zájmům celku, veřejnému zájmu)
- SP
  - chrání zájmy soukromé (slouží zájmům jednotlivce)
- Kritérium zájmu je neostré, př.:
  - např. trestní právo chrání jak zájem celku na zachování veřejného pořádku, tak majetek a život jednotlivce
  - co je jaký zájem na čem?

Mocenská/subordinační teorie

- Veřejné právo
  - Vertikální vztahy
  - jeden subjekt vystupuje jako **nadřízený**, druhý jako **podřízený**
  - vysvětluje-li se nadřízenost jako projev uplatňování veřejné moci, jde o tzv. **mocenskou teorii**
- Soukromé právo
  - **horizontální** vztahy, strany mají **rovné** postavení
- Problém:
  - i ve VP se lze setkat s rovností (např. procesní smlouvy)
  - ne všechny vztahy v SP jsou horizontální, založeny na rovnosti (zaměstnanec a zaměstnavatel, rodiče a děti)

Z této teorie vychází český ÚS, viz např. II. ÚS 8/95 nebo Pl. ÚS 33/2000

Organická /subjektová teorie

- Veřejné právo
  - jeden ze subjektů vystupuje v PV z důvodu výkonu funkce veřejného svazu nebo z důvodu příslušnosti k němu
  - moderněji: jeden ze subjektů vystupuje v PV **pro svou vlastnost nositele veřejné moci (VM)**, resp. kvůli jejímu **výkonu**
  - tj. 1 subjekt je oprávněn vystupovat vůči 2. jako nositel nebo vykonavatel VM a vyvozovat vůči němu právní následky
- Soukromé právo
  - V SP nevystupuje nositel VM, nebo v něm nevystupuje pro svou vlastnost nositele VM nebo kvůli její realizaci

Teorie zvláštního práva/přiřazovací teorie

- Soukromé právo
  - patří k němu PN, které zavazují **kohokoliv**
- Veřejné právo
  - tvoří PN, které zavazují nebo opravňují **pouze nositele VM**
  - VP je tak zvláštní právo nositelů VM
  - je-li „zvláštní“ VP úprava neúplná, použije se subsidiárně „obecná“ SP úprava
- Viz např. č. 1034/2007 Sb.NSS nebo č. 1392/2007 Sb. NSS

Význam rozlišování soukromého a veřejného práva

- Pro diferenciaci pravomoci soudů a správních orgánů
- Pro diferenciaci civilní soudní pravomoci a správního soudnictví (od 2003) – problematické!

Nezávislost „uplatňování“ SP a VP

- § 1/1 věta druhá OZ: uplatňování SP je nezávislé na uplatňování VP
- **Neznamená!!!!**
  - nezávislost interpretace a aplikace SP na VP (viz ústavní právo - § 2/1 OZ, civilní právo procesní, správní právo – veřejné seznamy)
  - nezávislost uplatňování veřejného práva na soukromém právu
  - nezávislost uplatňování subjektivního práva

Skutečný význam nezávislosti uplatňování SP a VP

- **Soukromoprávní důsledky porušení veřejnoprávních povinností**
  - nedostatek VP oprávnění nezpůsobí sám neplatnost (§ 5/2)
  - v případě porušení jiné VP povinnosti se posoudí teleologickým výkladem, zda bude PJ neplatné, či nikoliv (§ 580)
- Interpretace a aplikace SP v ostatních případech
  - dovolává-li se OZ veřejnoprávních předpisů, je nutno je použít
  - chybí-li výslovný odkaz, je rozhodující
    - věcná působnost VP normy
    - teleologický výklad

Vliv základních práv a svobod na soukromé právo

- Čl. 4 Ústavy: základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci
- Základní práva a svobody mají povahu veřejných subjektivních práv (oprávnění jednotlivců vůči státu, vertikální působení)
- Povinnost všech soudů interpretovat podústavní právo tak, aby nebyla dotčena základní práva a svobody
- Vertikální x horizontální (přímé či nepřímé) působení, tzv. prozařování
- Test proporcionality při vyřešení kolize základních práv

Evropská dimenze soukromého práva

- Vliv na podobu, interpretaci i aplikaci českého soukromého práva
- Mezinárodní/evropské úmluvy, judikatura ESLP, právo EU (primární, sekundární)
- Sekundární: nařízení (přímá aplikovatelnost), směrnice (závazné pro státy, záleží na výsledku, není-li provedena včas, aplikuje se směrnice)
- Eurokonformní výklad (PL. ÚS 12/08, rozhodnutí SDEU ve věci Simmenthal II.)
- „Spontánní europeanizace“ (UNIDROIT, PECL, DCFR atd.)

SYSTÉM SOUKROMÉHO PRÁVA
X
SYSTEMATIKA KODEXU

Soukromé právo

Rozlišení významné pro interpretaci a aplikaci:

- **Obecné** soukromé právo: občanské právo (součástí právo rodinné)
- **Zvláštní** soukromá práva, např.:
  - Obchodní právo
  - Právo cenných papírů
  - Pracovní právo

Mezinárodní právo soukromé

K subsidiární použitelnosti občanského zákoníku viz Pl. ÚS 83/06

Občanské právo

Obecné soukromé právo:

- Obecná část (zásady, statusové otázky osob, věci, právní skutečnosti)
- Zvláštní část

- Rodinné právo
- Věcná práva
- Dědické právo
- Závazkové právo
  - Obecná část
  - Závazky ex contractu
  - Závazky ex delicto
  - Závazky z jiných právních důvodů
- Právo na ochranu osobnosti
- Zvláštní osobnostní práva tvůrčí

Rodinné právo

- Manželské/partnerské
- Rodiče a děti: rodičovská odpovědnost
- Instituty náhradní (rodinné) péče
- Opatrovnictví a poručenství

- Sociálně právní ochrana dětí (veřejné právo)

Soukromé právo – systematika kodexu

Občanský zákoník č. 90/2012 Sb.

5. Částí

- Obecná část
- Rodinné právo
- Absolutní majetková práva
- Relativní majetková práva
- Společná, přechodná, závěrečná ustanovení

Prostudujte detailně obsah občanského zákoníku!!! 😊

Část II.

DISPOZITIVNOST A KOAGENTNOST NOREM SP

Pojem DN a KN

- KN
  - vylučuje autonomní právo a nerespektuje lidskou vůli
  - 2 druhy:
    - Absolutně kogentní – zcela vylučuje autonomní právo
    - Relativně kogentní – vylučuje autonomní právo jenom v určitém směru (např. změnu v neprospěch slabší strany)
- DN
  - zmocňuje strany **k autonomní normotvorbě**
  - **subsidiárně reguluje** lidské chování
  - **slouží k interpretaci nejasného autonomního pravidla**
  - je měřítkem „spravedlnosti“, resp. představy zákonodárce o ní

Kritéria rozlišování DN a KN - přehled

- Výslovný zákaz
- Kogentnost vyplývající se smyslu a účelu PN
  - omezení autonomie vůle
  - ochrana slabší strany
  - úprava právního postavení (statusu) osob
  - ochrana třetích osob
  - regulace základních otázek umožňujících racionální fungování SP jako systému

Výslovný zákaz

- **Nejde o zákaz určitého chování, ale o zákaz autonomní normotvorby (odchýlení se)!!!**
- Podoby zákazu:
  - „zakázaná ujednání“ - § 2519/1
  - k jednání se nepřihlíží (§ 16, § 2519/2)
  - jednání je neplatné nebo se lze dovolat jeho neplatnosti (§ 2549)
  - jednání nemá účinky (§ 2728/2) apod.

Omezení autonomie vůle

Co si nelze ujednat:

- Např. § 1 odst. 2 OZ za středníkem – strany si nemohou ujednat, že se v jejich případě kupř. dobré mravy nepoužijí
- Obdobně nelze vyloučit kupř. princip poctivosti, zákaz zneužití práva apod.
- Nelze se odchýlit od základního vymezení statusu osob
- Nelze snížit standard zákonem garantované ochrany (smysl a účel ustanovení)

Ochrana slabší strany

- Spotřebitel, nájemce, zaměstnanec, nezletilý
- Často půjde o relativně kogentní PN
- Např. § 1812/2, § 2519/2, § 2549
- Ochrana člena spolku, minoritního akcionáře apod. – zvláštní režim

Právní postavení osob

- Ke statusovým otázkám člověka patří:
  - právní osobnost (prohlášení za nezvěstného a mrtvého)
  - svéprávnost
  - deliktní způsobilost
  - jméno a bydliště FO
  - vznik a zánik manželství nebo registrovaného partnerství
  - určování a popírání rodičovství
  - osvojení
  - rodičovská zodpovědnost

Právní postavení osob

- Ke statusovým otázkám právnických osob patří zejména:
  - právní osobnost (právní forma, národnost, vznik a zánik, přeměny)
  - název a sídlo PO
  - vymezení účelu PO, vč. veřejné prospěšnosti
  - způsob projevení vůle za PO
  - odpovědnost vůči 3 osobám

K tématu blíže:

Ronovská, Havel: Kogentnst úpravy právnických osob a její omezení autonomií vůle, nebo vice versa? Obchodně právní revue, 2/2016, str. 33 an.

Ochrana třetích osob

- Typicky ochrana věřitele
- Např. § 300 a § 589 a násl.
- PN chrání dobrou víru třetích osob

Racionální fungování SP jako systému

- Např. PN obsahující:
  - kritéria rozlišování movitých a nemovitých věcí
  - nabývání vlastnického práva
  - předpoklady perfekce právního jednání

PRAMENY SP

Psané prameny – de lege lata

- Mezinárodní smlouvy, ústava a ústavní zákony
- Občanský zákoník
  - § 9/1 regulace statusových otázek
  - úprava majetkových vztahů
  - § 9/2 lex generalis, interpretační „měřítko“
- Předpisy upravující zvláštní soukromá práva (např. ZOK)
  - zvláštní úprava má aplikační přednost
  - na neupravené otázky se použije OZ
  - OZ slouží též k interpretaci nejasných ustanovení speciálních předpisů

Soukromé právo – psané prameny de lege lata

Obecný:

- Občanský zákoník č. 90/2012 Sb.

Zvláštní:

- Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích
- A dále např.
- Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon
- Zákon č. 82/1998 Sb., zákon odpovědnosti za škodu při výkonu veřejné moci...

S mezinárodním prvkem:

- Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém

Další právní předpisy: podzákoné (vyhlášky ministerstev, vládní nařízení)

Nepsané prameny

- **ČR není zemí výlučně psaného práva – širší pojetí práva**
- Pramenem práva jsou také:
  - zvyklosti
    - dlouhodobě fakticky zachovávaná pravidla - podle § 9/1 jenom **tam, kde se jich zákon dovolává** (§ 10/2, § 545, § 558/2 apod.)
    - u obyčejů je naproti tomu dáno opinio necessitatis a jsou závazné ze své právní síly, ne kvůli odkazu zákona na ně
  - Zásady (**i když nejsou výslovně vyjádřeny**)
- k nepsaným pramenům viz nálezy Pl. ÚS 33/97

PI ÚS 33/97:

- „ I v českém právu takto platí a je běžně aplikována řada obecných právních principů, **které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech**. Příkladem je právní princip, dle něhož neznalost práva neomlouvá, nebo princip nepřípustnosti retroaktivity, a to nejenom pro odvětví práva trestního. Jiným příkladem jsou výkladová pravidla a contrario, a minore ad maius, a maiore ad minus, reductio ad absurdum apod. **Dalším, a to moderním ústavním nepsaným pravidlem, je řešení kolize základních práv a svobod principem poporcionality. ....“**

INTERPRETACE, VYPLŇOVÁNÍ MEZER A (SOUDCOVSKÉ) DOTVÁŘENÍ PRÁVA

Interpretace

- § 2 OZ zdůrazňuje:
  - ústavně konformní výklad
  - roli zásad a hodnot při interpretaci
  - jazykový výklad
  - logický výklad
  - systematický výklad
  - historický výklad
  - teleologický výklad

Nadbytečný, plyne z právní teorie; význam je ve zdůraznění toho, že právo není jenom text zákona!!!!!!

Ústavně konformní výklad

- Existuje-li několik interpretačních alternativ, má vždy přednost ta, která je nejvíce v souladu s ústavním pořádkem (nejvíce šetří zákl. práva)
- Vždy je nutno zjistit, zda za ustanovením OZ není nějaké základní právo (prozařuje)
- Případné střety základních práv (i zásad) se řeší testem proporcionality

Význam zásad a hodnot SP pro interpretaci

- SP předpisy mají být vykládány
  - v souladu se zásadami, na nichž spočívá OZ
    - zásady mají interpretační funkci
    - jde též o zásady výslovně v OZ nevyjádřené (např. rovnost)
    - kolize zásad se řeší testem proporcionality
  - se zřetelem k hodnotám, které OZ chrání
- Zábrana proti textualistickému výkladu!!!!

- Hodnoty = čeho má být dosaženo? (spravedlnost, právní jistota, účelnost)
- Zásady = jak?

Jazykový výklad

- Vychází se slovního znění právního předpisu
- Představuje **pouhé prvotní přiblížení se obsahu právní normy!!!!**
- Vázanost soudce zákonem neznamená vázanost slovy zákona, ale jeho smyslem
- O skutečném obsahu (interpretaci doslovné, rozšiřující nebo zužující) rozhodnou další metody

Systematický výklad

- Slova právního předpisu mají být vnímána „v jejich vzájemné souvislosti“
- Právní řád tvorí jednotný celek a jeho jednotlivé části je nutno vnímat souladně
- Východisko: jednotnost a bezrozpornost právního řádu (?)

Historický výklad (objektivně)

- Hledá úmysl zákonodárce (to, co chtěl určitým ustanovením vyjádřit)
- dle § 2/2 nelze ustanovením přikládat jiný význam, než jaký plyne **z jasného úmyslu zákonodárce**
- **Cílem** interpretace
  - není však vůle zákonodárce (subjektivně teleologický výklad)
  - **je vůle zákona** (objektivně teleologický výklad)
- Subjektivně teleologický (historický) výklad je proto **pouze** podpůrnou interpretační metodou

Teleologický výklad

- **Hledá smysl a účel zákona!!!**
  - objektivní, nikoliv subjektivní smysl a účel
  - jaká je funkce určité ustanovení, proč je v zákoně obsažen, co se jím sleduje
  - účel se může v průběhu dob měnit
  - účel se hledá nejenom z textu právního předpisu, ale i zásad a hodnot

Logický výklad

- Zvláštní argumenty právní logiky
  - a contrario
  - per eliminationem
  - a fortiori
    - a maiori ad minus
    - a minori ad maius
  - per analogiam

Soudcovské dotváření práva

Rozdíl mezi:

- rozhodnutím, které **vyjasňuje obsah určitého pravidla**, avšak stále se pohybuje v mezích slovního významu interpretovaného ustanovení (není dotváření);
- rozhodnutím, které se sice **drží v mezích zákonného textu**, jenž je však formulován velmi neurčitě, jako je tomu kupř. u generálních klauzulí (není dotváření);
- rozhodnutím, které se **od textu zákona odchyluje nebo jej překračuje (je dotváření práva)**;
- rozhodnutím, které **zavádí do právního řádu nový právní institut (je dotváření práva)**.

Metody vyplňování mezer a dotváření práva

Vyplňování mezer pomocí analogie (§ 10):

X není-li jich, ustanovení zákona obsahem a účelem nejbližší (analogie legis)

X není-li ani jich, principy spravedlnosti a zásady (analogie iuris)

Dotváření práva: za hranicí nejširšího jazykového významu ustanovení (není vyplňováním mezer)

(Lavický, P. in: Večera, Hurdík a kol. Nové trendy v soudcovské tvorbě práva, MU, Brno, 2016, str. 18 a násl.)

..a to je dnes vše...

Děkuji Vám za pozornost 😊